

تاریخ‌های اصلی جنگ ایران و عراق (۱۹۸۰ الی ۱۹۸۸)*

نوشته: افرائیم کارش

ترجمه و تلخیص: رضامومن زاده

درگیری ناگهانی
تهاجم و عواقب آن
آمادگی‌ها
توازن ظریف ناتوانی
تصویر یک سرباز
رزمندگان نوجوان ایرانی
جهان پیرامون جنگ
ملل درگیر جنگ
تصویر یک متمدن
مرگ یک دهکده
جنگ چگونه پایان یافت؟

جام زهر

نتیجه‌گیری و نکات مهم جنگ

معرفی منابع بیشتر

فهرست اعلام

عقبه جنگ (زمینه‌ها): در جست‌وجوی حکومت خداوند

۱- آیت‌الله روح‌الله خمینی (ره) نظم سیاسی خاورمیانه و حتی بین‌المللی

را قبول نداشت و

۲- به دنبال ایجاد «امت» و حکومت خداوند بود.

۳- این امر موجب اغتشاشاتی در کشورهای منطقه از جمله عربستان،

بحرین، کویت و عراق شد.

۴- به‌طور مشخص در مورد عراق، اغتشاشات دو دلیل اصلی داشت: اول،

تحت سلطه بودن سنی‌ها. دوم، وجود عراق به عنوان بزرگ‌ترین مانع بر سر راه

صلور انقلاب؛ چرا که موقعیت عراق از این کشور، [قدرتی] به‌عنوان بزرگ‌ترین

اشاره:

کتاب «تاریخ‌های اصلی جنگ ایران و عراق» نوشته «افرائیم کارش» یکی از معدود آثاری است که جنگ ایران و عراق را در سطح نظامی-استراتژیک و در یک بستر تاریخی تحلیل کرده است. پیش از این مقاله‌ای از نویسنده تحت عنوان «جنگ ایران و عراق و یک تجزیه و تحلیل نظامی» در نشریه «ادلفی پی‌پر» در سال ۱۹۸۶ به چاپ رسید. کتاب حاضر در واقع تکمیل همان مقاله و تبدیل آن به کتاب است.

نویسنده به عنوان یک ناظر بیرونی در برخی موارد، دیدگاه‌های خاصی داشته که مورد قبول ما نمی‌باشد. در عین حال برای آشنایی خوانندگان محترم و با پاره‌ای از اصلاحات، ترجمه و تلخیص کتاب آماده شده است.

درباره نویسنده

افرائیم کارش، استاد و رئیس برنامه مطالعات مدیترانه در کالج کینگ دانشگاه لندن است. او دارای سمت‌های دانشگاهی فراوان در سوربن، مدرسه اقتصادی لندن و دانشگاه‌های کلمبیا، هلسینکی و تل‌آویو است.

افرائیم کارش تاکنون مقالات زیادی در مورد مسائل خاورمیانه، سیاست خارجی شوروی و اروپای بی‌طرف از خود منتشر کرده است.

فهرست عناوین کتاب

مقدمه

گاه‌شمار

عقبه جنگ

در جست‌وجوی حکومت خداوند

هشدارهای دو طرف

قوت و ضعف ایران و عراق

قدرت در میان کشورهای عربی منطقه ساخته بود.

۵- در عبارات یکی از اعضای مؤثر کادر رهبری ایران یعنی حجت‌الاسلام صادق خلخانی این گونه آمده است

«ما مسیر واقعی اسلام را انتخاب کرده‌ایم و هدف ما از شکست صدام حسین نابودی اوست، زیرا ما معتقدیم که او مانع عمده‌ای برای پیشرفت اسلام در منطقه است.»

۶- ایران، شیعیان عراق را تحریک به شورش کرد و از سازمان‌های تروریستی و شیعی در این کشور حمایت به عمل آورد.

۷- به دنبال دعوت حکومت عراق به ایجاد آشتی ملی و عدم پذیرش آن از سوی گروه‌های مخالف، صدام اقدام به سرکوب سازمان‌های زیرزمینی و اخراج حدود ۱۰۰ هزار شیعه از عراق کرد.

۸- در مرحله بعد، شاهد شکل‌گیری درگیری‌های مرزی میان ایران و عراق بودیم و در پی افزایش درآمدهای نفتی عراق، این کشور آماده جنگ با ایران گشت.

صدام در حالی به ایران حمله کرد که مخالفان داخلی را حذف کرده بود و اقتدار کاملی در داخل به دست آورد و این در حالی بود که ایران در وضعیت ضعف قرار داشت.

هشدارهای دو طرف: قدرت و ضعف ایران و عراق

۱- از زمان پس از جنگ جهانی اول و به دنبال شکل‌گیری خاورمیانه جدید که نتیجه تجزیه امپراطوری عثمانی بود، ایران قدرت برتر منطقه بود. وسعت ایران سه برابر عراق، جمعیت ۳۹ میلیونی ایران در مقابل عراق ۱۳ میلیونی و حدود ۲ هزار کیلومتر خط ساحلی ایران که ۵۰ برابر بیشتر از خط ساحلی عراق است عامل این مزیت بود.

۲- اختلافات قومی و مذهبی همواره در عراق نسبت به ایران شدیدتر است. در عراق اکثریت با شیعیان است و کردها نیز سرکوب می‌شوند.

۳- در مقابل، شیعیان ایران که حدود ۹۵ درصد جمعیت این کشور را شامل می‌شوند، حکومت را در اختیار خود دارند و این در حالیست که جمعیت کردهای ایران، نصف کردهای عراق است.

۴- علاوه بر این، موقعیت ژئوپولیتیک و ویژگی‌های توپوگرافیک عراق نسبت به ایران را هم باید در نظر گرفت. عراق کشوری است محصور در خشکی و همواره نقاط استراتژیک و اقتصادی آن در تیررس دو کشور ایران و ترکیه قرار داشته است.

۵- در مقابل، نقاط استراتژیک و عمده ایران در عمق خاک این کشور قرار دارد.

۶- طی دهه ۱۹۷۰، شاه ایران توانسته بود نیروهای نظامی این کشور را به تسلیحات عمدتاً غربی تجهیز نماید. در سال ۱۹۷۹، ایران دارای ۴۴۷ فروند جنگنده از جمله ۶۶ فروند اف ۱۴ بود. در مقابل عراق از ۳۳۹ فروند برخوردار

بود. [همچنین] نیروی دریایی ایران بر نیروی دریایی عراق برتری داشت.

۷- ارتش ایران تنها از جبهه غربی دفاع می‌کرد، ولی عراق در سه جبهه ایران، ترکیه و سوریه و نیز سرکوب کردها.

۸- اما این توازن استراتژیک به شکل عمیقی در اثر انقلاب اسلامی بر عکس گردید. نیروهای نظامی پس از انقلاب به شدت دچار تغییراتی شدند. هنگام آغاز جنگ ارتش ایران از ۲۸۵ هزار نفر به ۱۵۰ هزار نفر رسیده بود، در حالی که ارتش عراق حدود ۲۰۰ هزار نفر بود. عراق، تعداد لشکرهای خود را به ۱۲ رسانده بود و ایران از ۶ لشکر برخوردار بود.

۹- نیروی هوایی ایران در زمینه‌های نگهداری و پشتیبانی دچار ضعف و محدودیت‌هایی بود.

۱۰- استعداد نیروی هوایی از ۱۰۰ هزار نفر به ۷۰ هزار نفر رسیده بود و تنها نیمی از هواپیماهای در اختیار این نیرو، فعال بودند. در مقابل، حدود ۸۰ درصد نیروی هوایی عراق فعال بود.

۱۱- تنها در دریا بود که ایران تا سال ۱۹۷۹ توانسته بود برتری خود را حفظ نماید و این نیرو نسبت به قبل از انقلاب تقریباً دست نخورده باقی مانده بود.

در ارتش ایران وفاداری به رژیم مهم‌تر از تخصص بود. همچنین ستاد مشترکی که وظیفه هماهنگی بین نیروها را بر عهده دارد، وجود نداشت. اما در عراق، به موازات قدرت‌یابی گارد جمهوری عناصر خوبی در ارتش استخدام شدند. همچنین یگ گروه شبه نظامی (جیش الشعبی) به وجود آمد و نیروهای آن از ۱۰۰ هزار نفر به ۲۵۰ هزار نفر در سال ۱۹۷۹ رسید. این نیرو دارای سلاح‌ها و تجهیزات سنگین نیز بود. این امر موجب تقویت رژیم در مقابل کودتا شد. در ارتش عراق، ملاک پیشرفت و وفاداری شخصی و نه تخصصی و حرفه‌گری بود.

۱۲- آموزش و مدرن‌سازی در ارتش عراق و ایران به دلیل گسترش سریع آن‌ها به لحاظ کمیت، پیشرفت خوبی نداشت و نیروهای وظیفه در هر دو کشور از کارایی پایینی برخوردار بودند.

۱۳- به هر حال، نیروهای مسلح هر دو کشور عراق و ایران از تجربه‌اندکی برخوردار بودند.

۱۴- اما در مقام مقایسه، با توجه به این که ارتش عراق در جنگ اکتبر ۱۹۷۳ علیه اسرائیل حضور داشت و نیز سابقه جنگیدن با کردها برای مدت بیش از یک دهه را داشت، به نظر می‌رسد نیروهای عراقی از تجربه جنگی بیش‌تری برخوردار باشند.

بنابراین عراق با توجه به ضعف نسبی ارتش ایران در سال ۱۹۸۰، به این کشور حمله کرد.

درگیری ناگهانی: تهاجم و عواقب آن

در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰، صدام حسین قرارداد الجزایر را کان‌لم یکن فرض کرد و به صورت یک جانبه به ایران حمله کرد.

در کوتاه مدت، عدم هماهنگی در نیروهای ایرانی، موجب عدم شکل‌گیری یک دفاع مؤثر شد. با این وجود، اهداف محدود تهاجم عراق، موجب عدم شکست کامل ایران شد.

به طور کلی، عمق راهبردی ایران و فاصله مراکز اصلی آن از مرز، یک مانع لجستیکی برای انجام یک جنگ تمام‌عیار بود.

آمادگی‌ها: توازن ظریف ناتوانی

۱- با سقوط خرمشهر در ۲۴ اکتبر ۱۹۸۰، عراق راضی به نظر می‌رسید و اشتباهی برای ادامه عملیات آفندی نداشت و موضع دفاعی به خود گرفت.

۲- ایران نیز به دلیل بی‌ثباتی در داخل و گروه‌بندی‌های سیاسی درون جامعه، آمادگی انجام حمله نداشت. بدین ترتیب جنگیدن در این زمان منحصر به آتش توپخانه و انجام حملات هوایی علیه اهداف استراتژیک یکدیگر بود.

۳- در اواخر سپتامبر ۱۹۸۰، نیروهای عراقی به نزدیکی پنجوین (Penjwin) رسیدند تا بتوانند از میدان‌های نفتی کرکوک حفاظت بهتری به عمل آورند و نیز از کردهای مخالف ایران در شمال این کشور حمایت کنند.

۴- در این زمان، ایران اقدام به انجام حملات هوایی نمود و در تاریخ ۵ ژانویه ۱۹۸۱ یک لشکر زرهی از سمت سوسنگرد و سواحل رودخانه کرخه به سمت غرب حمله کرد و خطوط مرزی عراق را شکافت.

۵- اما این موفقیت، عمر کوتاهی داشت و تنها پس از چند روز، این لشکر توسط نیروهای عراقی از بین رفت و در نتیجه حدود ۱۰۰ تانک ام ۶۰- و چیفتن نابود شدند و ۱۵۰ تانک به دست عراقی‌ها افتاد. عراق نیز حدود ۵۰ تانک تی ۶۲ از دست داد.

۶- عراق با توجه به تجربه خرمشهر، نیروهای پیاده جدیدی را تشکیل داد و تجهیزات لجستیکی درازمدتی در اختیار این نیروها گذاشت.

۷- ایران با به کارگیری روش جدیدی در سیستم دفاعی خود، مناطق خاصی را به زیر آب برد و از این طریق در حرکت تجهیزات عراق اثرگذاری کرد. نیروهای ذخیره فراخوانده شدند.

۸- تعداد قابل توجهی پاسداران و نیروهای بسیجی فراخوانده شدند.

۹- هماهنگی بین ارتش و سپاه وجود نداشت.

ضد حمله‌های ایران

۱۰- در بهار سال ۱۹۸۱، ارتش ایران همراه با نیروهای داوطلب موضع تهاجمی گرفت تا نیروهای عراقی را اخراج کند.

۱۱- در ماه می ۱۹۸۱، نیروهای عراقی از ارتفاعات سوسنگرد پاک‌سازی شدند و نبرد آبادان نیز به نفع ایران خاتمه یافت.

این پیروزی‌ها تأثیر مخربی بر روحیه ارتش عراق داشت و در مرحله بعد شهر بستان هم به تصرف ایران درآمد.

۱۲- عملیات طریق القدس به دنبال خود عملیات‌های مهم دیگری داشت و از این پس تاکتیک‌های «موج انسانی» از سوی ایرانی‌ها به وجود آمد.

۱۳- در فوریه ۱۹۸۲، طه یاسین رمضان معاون اول صدام اعلام کرد، عراق آماده عقب‌نشینی مرحله‌ای از خاک ایران است.

۱۴- در مرحله بعد، حملات شدید از سوی ایران آغاز شد و صدام به نیروهای خود دستور داد که در موقعیت‌های خود بمانند.

۱۵- ضربه نهایی به نیروهای صدام در خلال ماه‌های آوریل و می ۱۹۸۲ طی عملیات بیت المقدس بود که منجر به آزادسازی خرمشهر شد.

نیروهای عراقی در این عملیات پس از ۲ هفته نبرد سنگین از منطقه اهواز، سوسنگرد عقب‌نشینی کردند. حدود ۱۲ هزار نیروی عراقی اسیر ایران شدند.

به طرف عراق

۱۶- صدام در یکی از عاقلانه‌ترین حرکات راهبردی خود از خاک ایران عقب‌نشینی کرد و به مرزهای بین‌المللی برگشت.

۱۷- و به بهانه حمله اسرائیل به لبنان در ششم ژوئن ۱۹۸۲ از ایران خواست تا جنگ را متوقف سازد.

۱۸- این حرکت صدام از سوی تهران مردود اعلام گردید. ایران نه تنها خواستار برکناری رهبری عراق بود، بلکه درخواست ۱۵۰ میلیارد دلار غرامت و بازگشت ۱۰۰ هزار شیعه عراق به این کشور را مطرح کرد.

۱۹- در ۲۱ ژوئن یک روز پس از این که صدام طرح صلح خود را ارائه داد، (امام) خمینی تأکید کرد که تهاجم عراق قریب‌الوقوع است و در همان روز رئیس ستاد ارتش «شیرازی» وعده داد که جنگ را ادامه خواهد داد تا سرنگونی صدام و رسیدن به کربلا و قدس در ۱۳ جولای، حمله سنگینی به سمت بصره از سوی نیروهای ایرانی آغاز شد که با دفاع مستحکم عراق روبه‌رو شد.

۲۰- اندازه ارتش عراق از ۲۰۰ هزار نفر (۱۲ لشکر و ۳ تیپ مستقل) به ۵۰۰ هزار نفر (شامل ۲۳ لشکر و ۹ تیپ) رسید و سیستم دفاعی آن در طول خطوط مرزی گسترش پیدا کرد. حدود ۸ لشکر در بصره حضور داشتند و ۱۰ لشکر شامل ۱۰۰ هزار نفر در جبهه میانی (نزدیک بغداد) و ۲ لشکر هم در جبهه شمالی.

۲۱- پنج حمله موج انسانی* ایران برای تصرف بصره در تابستان سال ۱۹۸۲ که با تلفات سنگین مواجه شد، شکست خورد.

۲۲- برای نخستین بار عراق در جنگ از گازهای شیمیایی استفاده کرد.

۲۳- دو حمله ایران به سمت بغداد در پاییز سال ۱۹۸۲، ناکام ماند و موجب تضعیف همکاری‌های شکننده ارتش و سپاه شد. در نوامبر ۱۹۸۲ این امر با انجام اصلاحات ساختاری توسط مجلس و ایجاد وزارت سپاه تحقق یافت. از این پس، سپاه تبدیل به ستون فقرات حملات به عراق شد و پاسداران و ارتش به صورت مجزا و بدون همکاری یکدیگر، اقدام به انجام عملیات‌های جداگانه می‌نمودند.

۲۴- عراق جنگ شهرها و حمله به اهداف اقتصادی شامل فرودگاه‌ها، مراکز صنعتی و تأسیسات نفتی را آغاز کرد.

۲۵- در طی سال ۱۹۸۳، ایران پنج حمله وسیع و از جبهه‌های مختلف به عراق انجام داد که همگی شکست خوردند. تاکتیک ایران استفاده از نیروی پیاده وسیع و گسترده بود. در حالی که عراق از توپخانه و نیروی هوایی خود نهایت استفاده را برد و اقدام به ضد حمله‌هایی می‌نمود تا وضعیت تهاجمی نیروهای ایران را به هم بریزد.

۲۶- در آغاز سال ۱۹۸۴، ملاحای ایران مجدداً بر سقوط رژیم بعثی تأکید کردند و در ۱۵ فوریه ۱۹۸۴ ایران حمله نهایی خود را از جبهه مرکزی آغاز کرد. در این حمله، ۵۰۰ هزار نیرو در جبهه‌ای به طول ۱۵۰ مایل حضور داشتند.

۲۷- حمله شامل دو مرحله بود. هدف آن تصرف شهر کوت العماره و مسدودسازی بزرگراه بغداد بصره بود. بعد از یک هفته، ایرانیان پیشرفت‌هایی داشتند و جزیره مجنون را تصرف کردند.

مداخله خارجی

۲۸- ترس از پیروزی ایران، موجب شد تا کشورهای دیگر پشت سر عراق قرار گیرند.

۲۹- اتحاد شوروی شروع به ارسال سلاح به عراق کرد. به طوری که در همان سال، مقادیر قابل توجهی از تسلیحات روسی شامل ۲۰۰ تانک تی ۵۵ و ۷۲ و موشک‌های سطح به هوا SA-۶ به عراق ارسال شد.

۳۰- در ژانویه ۱۹۸۳، اتحاد شوروی و عراق یک قرارداد تسلیحاتی به ارزش ۲ میلیارد دلار امضاء کردند. این قرارداد شامل تأمین تانک تی ۶۲ و تی ۷۲، جنگنده‌های میگ ۲۵ و میگ ۲۳، موشک‌های سطح به سطح اسکاد بی و اس اس ۲۱ می‌شد. همچنین در سال ۱۹۸۷ اتحاد شوروی حجم گسترده‌ای از تسلیحات پیشرفته را برای عراق تأمین کرد. این کمک شامل ۸۰۰ تانک تی ۷۲ و جنگنده‌های جت و بمب افکن و نیز جنگنده‌های مدرن میگ ۲۹ و آخرین سیستم‌های راداری می‌شد.

۳۱- فرانسه نیز شروع به ارسال تجهیزات به عراق کرد. در دو سال آغاز جنگ فرانسه به میزان ۶/۵ میلیارد دلار تجهیزات شامل هواپیماهای جنگی، هلی کوپتر، تانک‌ها، توپ‌های خودکششی، موشک و تجهیزات الکترونیکی به عراق داد.

۳۲- مصر هم علاقه‌مندی خود را به کمک به عراق نشان داد.

۳۳- حتی ایالات متحده هم که روابط سیاسی خود را با عراق از سال ۱۹۶۷ به حالت تعلیق درآورده بود، در فوریه ۱۹۸۲ نام این کشور را از فهرست کشورهای حامی تروریسم پاک کرد. سه ماه بعد، وزیر خارجه امریکا الکساندر هیگ شدیداً به ایران هشدار داد که برای گسترش جنگ تلاش نکند و در دسامبر ۱۹۸۴، سفارت امریکا را در بغداد بازگشایی کرد.

۳۴- اما در یک مقایسه سخت با عراق، ایران دچار مشکلات لجستیکی بود و با تداوم جنگ این مشکلات بیشتر می‌شد.

۳۵- از حسن اتفاق برای ایران، یک شبکه تأمین تسلیحات از کشورهای

مختلف که نگران ادامه جنگ بودند از جمله لیبی، سوریه و کره شمالی به ایران کمک می‌کردند.

۳۶- حتی اسرائیل که از سوی ایالات متحده پشتیبانی می‌شد، تأمین کننده بخش‌های عمده‌ای از تسلیحات این کشور (ایران) مانند تیرهای ۴-F و برخی قطعات یدکی تانک‌های ۴۸-M و ۶۰-M.

۳۷- این در حالی است که ایران بهای بالایی برای این سلاح‌ها می‌پرداخت، اما عراق با جذب امکانات فراوان، نیروی زمینی خود را گسترش داد و در مقابل ایران، لشکرهای پیاده خود را افزایش داد (از ۶ لشکر به ۱۲ لشکر). ۳۸- در سال ۱۹۸۵، سپاه پاسداران در ۱۰ لشکر زرهی سازماندهی شد که عمدتاً واحدهای پیاده و در عین حال نیروهای غالب جنگ بودند.

رکود مجدد

۳۹- عراق در ۲۸ ژانویه ۱۹۸۵، به دلیل افزایش اعتماد به نفس ناشی از رشد حمایت بین‌المللی، اقدام به حمله کرد.

۴۰- ایران مجدداً به دلیل ناکامی از تاکتیک‌های موج انسانی (wave-Human) به استراتژی استفاده از شیوه‌های متعارف بازگشت.

۴۱- نتیجه این تغییر، عملیات بدر بود که طی آن ضربه سنگینی به عراق وارد کرد.

۴۲- به دنبال آن، صدام به استفاده از سلاح‌های شیمیایی متوسل شد و حدود ۳۰ شهر و شهرک را مورد حمله قرار دادند شامل تهران، تبریز، اصفهان و بوشهر. (جنگ شهرها)

۴۳- بین ۱۵ آگوست تا اواخر دسامبر، حدود ۶۰ حمله هوایی علیه تأسیسات نفتی جزیره خارک صورت گرفت که اگر چه موفقیت محدودی داشت، اما موجب نگرانی ایران شد.

فاو، نقطه عطف

۴۴- عملیات والفجر ۸ در فوریه ۱۹۸۶، نقطه عطفی از هنگام خروج نیروهای عراقی از ایران بود.

۴۵- حدود ۱۰۰ هزار نیروی ایرانی، شبه جزیره فاو را در جنوب شرقی عراق به تصرف درآوردند.

فتح فاو، موجب ایجاد نگرانی در کشورهای عربی حوزه خلیج فارس شد.

۴۶- در اواسط ماه می ۱۹۸۶، عراق شهر ایران «مهران» را با استفاده از گازهای شیمیایی به تصرف درآورد و خواستار تبادل آن با فاو شد. این پیشنهاد از سوی ایران رد شد و در جولای همان سال ایرانی‌ها توانستند مهران را تصرف کنند.

۴۷- در تاریخ ۳ آگوست ۱۹۸۶، صدام طی نامه‌ای سرگشاده به رهبری ایران، خواستار برقراری صلح گردید.

۴۸- به دنبال رد این درخواست توسط ایران، موج حملات هوایی عراق به اهداف استراتژیک ایران از جمله تأسیسات نفتی جزیره خارک و مراکز جمعیتی عمده شامل تهران، اصفهان و کرمانشاه آغاز شد. در ۱۱۲ آگوست ۱۹۸۶ نیز

عراقی‌ها حملات موفقیت‌آمیزی به ترمینال‌های نفتی ایران در جزیره سیری (شمال تنگه هرمز) انجام دادند.

جنگ نفت‌کش‌ها

۴۹- البته عراق با این تاکتیک به ویژه آغاز جنگ نفتکش‌ها، خواستار گسترش جنگ بود. همچنین خواستار باز کردن پای غرب به این جنگ بود.

۵۰- ایران هشدار داد که اگر انتقال نفت ایران متوقف گردد، هیچ کشوری در دنیا از نفت خلیج فارس منتفع شود. امریکا در تاریخ ۱۳ اکتبر ۱۹۸۳، به ایران هشدار داد و سه کشتی جنگی همراه با ۲ هزار تفنگ‌دار دریایی به اقیانوس هند فرستاد.

۵۱- حملات دریایی ایران معمولاً معطوف به نفتکش‌های عربستانی و کویتی بود که به تالوم آن، یک جنگنده اف ۱۵ عربستان در تاریخ ۵ ژوئن ۱۹۸۶، یک هواپیمای جت ایرانی را ساقط کرد.

۵۲- به دنبال تداوم حملات ایران به نفتکش‌های کویتی، کویت از دو ابرقدرت دنیا خواست به این کشور کمک کنند و در مارس ۱۹۸۷ امریکا آمادگی خود را برای این کار اعلام کرد.

برگشت ورق

۵۳- عراق بر شدت حملات خود افزود و به اقتصاد ایران فشار زیادی وارد کرد و حضور نیروهای چندملیتی در خلیج فارس موجب احساس انزوای ناامیدی در رهبری ایران شد.

۵۴- در آوریل ۱۹۸۶، (امام) خمینی با صدور فتوایی، خواستار پیروزی نیروهایش در جنگ شد.

۵۵- عملیات کربلای ۴ که با هدایت شخص هاشمی رفسنجانی طرح‌ریزی شده بود، علیرغم مخالفت فرماندهان نظامی انجام شد. این اتفاقی نبود چرا که عراقی‌ها با استفاده از قدرت آتش بالایی که در اختیار داشتند توانستند ۱۰ هزار نیروی ایرانی را ظرف ۳ روز از پا درآورند.

۵۶- در ژانویه ۱۹۸۷، عملیات دیگری در همان جبهه به نام کربلای ۵ آغاز شد و هزاران تلفات به بار آورد و دستاوردی برای ایران نداشت.

۵۷- در اوایل ۱۹۸۷، ارتش عراق آخرین و بزرگ‌ترین حمله ایران در طول جنگ را سرکوب کرد.

۵۸- در سال‌های ۱۹۸۷ و ۱۹۸۸، کردها مورد تنبیه و وحشیانه‌ای از سوی عراق قرار گرفتند که در آن از سلاح‌های شیمیایی به طور گسترده‌ای استفاده شد و طی آن ۲۰ روستای کردی مورد حمله شیمیایی قرار گرفتند.

۵۹- از آن‌جا که صدام در این زمان تبدیل به «پسر خوب غرب» شده بود و موجب عدم گسترش بنیادگرایی اسلامی شده بود، غرب چشمانش را بر روی جنایت‌های عراق بست.

۶۰- در اواخر فوریه ۱۹۸۸، صدام جنگ شدید شهرها را آغاز کرد و طی آن حدود ۲۰۰ موشک سطح به سطح به سمت مراکز عمده جمعیتی ایران پرتاب

کرد.

۶۱- در اواسط آوریل ۱۹۸۸، موضع عراق تهاجمی شد و با فاصله یک حمله ۴۸ ساعته، شبه جزیره فاو را گرفت. به دنبال آن، زنجیره‌ای از موفقیت‌های نظامی به دست آمد.

۶۲- در ۱۳ جولای، عراق تهدید به حمله به داخل ایران کرد، مگر آن‌که ایران فوراً نیروهای خود را از کردستان خارج سازد.

۶۳- مشکلات ایران رو به افزایش نهاده بود، به خصوص به دلیل حضور دریایی غرب و دخالت مستقیم امریکا در جنگ.

۶۴- در آغاز ماه ژوئن، هاشمی رفسنجانی به عنوان فرمانده کل نیروهای مسلح منصوب گردید.

۶۵- از ۱۹۸۴ به این سو، امریکا به دنبال وادار سازی ایران به پذیرش آتش‌بس، بود. اما طی سال‌های ۸۶-۱۹۸۵ با عدول از استراتژی خود، به طور مخفیانه به ایران سلاح فرستاد.

۶۶- در جولای ۱۹۸۷، قطعنامه ۵۹۸ به تصویب شورای امنیت سازمان ملل متحد رسید و در ادامه تلاش‌هایی برای قانع‌سازی (امام) خمینی جهت پایان دادن به جنگ صورت گرفت.

۶۷- به دلیل مشکلات اقتصادی و اجتماعی ایران و سقوط یک فروند هواپیمای غیر نظامی آن توسط ناو امریکایی، در اواسط جولای یک جلسه مهم رهبری در ایران برگزار شد که تصمیم‌هایی آن تصویب نهایی آتش‌بس بود.

۶۹- در ۱۷ جولای ۱۹۸۸، رئیس‌جمهور خامنه‌ای با ارسال نامه‌ای به دبیر کل وقت سازمان ملل خاویر پریز کوئیبار، پذیرش قطعنامه از سوی جمهوری اسلامی ایران را اعلام کرد.

ملل درگیر جنگ

۱- در اواخر قرن هیجدهم وضعیت جنگ‌ها تغییر یافت و از یک نبرد میان ارتش‌های حرفه‌ای به درگیری میان ملل تبدیل شد.

۲- هیچ رژیم‌یمی قادر به ادامه جنگ در دراز مدت بدون تأثیر و حمایت مردم خود نیست. تاریخ ثبت

کرده است مواردی از جنگ‌ها را که دولت‌ها بدون حمایت مردمی شکست خورده‌اند و از دست‌یابی به اهداف سیاسی جنگ باز مانده‌اند به عنوان مثال می‌توان به شکست امریکا در جنگ ویتنام و اسرائیل در لبنان اشاره کرد.

۳- این نکته‌ای بود که به هیچ وجه مورد توجه صدام قرار نگرفت.

۴- جنگ با ایران معلول دشمنی و خصومتی بود که حزب بعث عراق با رژیم اسلامی ایران داشت و به عبارت دیگر، دشمنی شخصی صدام با (امام) خمینی بود.

۵- صدور انقلاب ایران به هیچ وجه تهدیدی برای عراق به عنوان یک دولت ملی نبود، بلکه صدام و رهبری حزب بعث مورد تهدید بود. (امام) خمینی خواستار تصرف ارضی عراق یا خصومت‌ورزی با مردم عراق نبود.

۶- صدام با طرح این نکته که جنگ او با ایران، جنگ مردم عراق است، تبلیغات وسیعی به راه انداخت.

۷- تصاویر صدام در همه جا پخش شد و در میان عموم این جک (Joke) مطرح بود که عراق دارای ۲۶ میلیون نفر جمعیت است ۱۳ میلیون عراقی و ۱۳ میلیون عکس‌های صدام.

۸- صدام به دنبال ثابت کردن این نکته بود که می‌تواند یک جنگ را آغاز کند. در این راستا، بودجه عمومی را از ۲۱ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۰ به ۵/۲۹ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۲ رساند.

۹- صرف هزینه‌های اقتصادی جهت تشویق مردم عراق صورت می‌گرفت و برخی کشورهای خارجی به ویژه کشورهای غربی از برنامه‌های اقتصادی عراق بهره می‌بردند و طرح‌های عمرانی پیش از جنگ پیش می‌رفت.

۱۰- به دلیل کم بودن جمعیت عراق، وجود هزاران قربانی بر مردم عامه تأثیر گذاشت.

۱۱- صدام سعی در دور نگه داشتن مردم از خسارات و هزینه‌های جنگ از طریق اعطای پاداش به قربانیان جنگ داشت.

۱۲- صدام به فرماندهان نظامی خود دستور داد که با حداکثر احتیاط و حداقل تلفات، حمله به ایران را سازماندهی کنند. این امر پیامدهای نامناسبی داشت و نه تنها موجب کاهش تلفات نشده بلکه موجب افزایش آن شد.

۱۳- عراق به دلیل از دست دادن درآمدهای نفتی و مشکلات مالی در مضیقه قرار گرفت و ذخیره ارزی آن از ۳۵ میلیارد دلار در پیش از جنگ به ۳ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۳ رسید.

۱۴- واردات غیر نظامی آن از ۵/۲۱ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۲ به ۲/۱۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۳ رسید و در ادامه به متوسط ۱۱ تا ۱۱ میلیارد دلار طی سال‌های ۱۹۸۴ الی ۱۹۸۷.

۱۵- صدام تمام عراقی‌ها را وادار ساخت که پول، خون و ساعت‌های کاری خود را در اختیار وی قرار دهند.

۱۶- صدام پیش از جنگ اقدام به تشویق اعراب به ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس کرد تا با روند خمینیسیم (KHOMEINI - ISM) مقابله کنند و خود را حافظ دروازه شرق جهان عرب می‌دانست.

۱۷- این حرف‌های صدام به دنبال برخی اظهارات (امام) خمینی و شورش شیعیان در عراق و منطقه، در میان کشورهای خلیج فارس خریدار یافت.

۱۸- در تابستان ۱۹۸۰، کویت با بغداد رابطه برقرار کرد و طی اولین دیدار صدام از عربستان در اوت ۱۹۸۰، ملک خالد از نبرد علیه ایران حمایت کرد.

۱۹- در اواخر سال ۱۹۸۱، عربستان سعودی میزان ۱۰ میلیارد دلار در اختیار عراق قرار داد، در حالی که کویت مبلغ ۵ میلیارد دلار. البته در طول سال‌های جنگ این میزان به مبلغ ۵۰ میلیارد دلار رسید.

۲۰- حتی عربستان سعودی اجازه داد تا عراق از خاک این کشور برای عبور دادن خط لوله نفتی خود و رساندن آن به دریای سرخ استفاده کند.

۲۱- بدون کمک دو کشور عربستان و کویت، عراق با مشکلات جدی مواجه می‌شد.

۲۲- در طی کنگره ویژه حزب بعث در ژوئن ۱۹۸۲، صدام مراکز اصلی قدرت را به دست گرفت و هشت نفر از اعضای ۱۶ نفره شورای فرماندهی انقلاب (RCC) برکنار شدند. در تابستان ۱۹۸۲، حدود ۳۰۰ افسر عالی‌رتبه اعدام شدند.

۲۳- در بهار ۱۹۸۳، او ۹۰ عضو خانواده حکیم وابسته به حجت‌الاسلام محمد باقر حکیم رهبر عالی شورای انقلاب اسلامی عراق را دستگیر کرد که ۶۸ نفر آن‌ها اعدام شدند و دو سال بعد، ۱۰ نفر دیگر از این خانواده کشته شدند.

۲۴- جامعه شیعه دوش به دوش برداران اعراب دیگر داخل عراق در مقابل تهدیدات ایران جنگید.

۲۵- در جریان انتخابات مجلس عراق در سال ۱۹۸۰ و ۱۹۸۴، حدود ۴۰ درصد افراد انتخابی شیعه بودند و رئیس مجلس ۲۵۰ نفری نیز شیعه بود. از نظر مادی نیز، صدام به دنبال اصلاح و ارتقای استانداردهای زندگی شیعیان بود و در صدد احترام گذاشتن به مقدسات شیعیان برآمد به خصوص مرقده علی بن ابیطالب امام شیعیان.

۲۶- در تابستان ۱۹۸۳، پس از اولین حمله عمده ایران به کردستان، کردها تبدیل به یک تهدید واقعی برای حکومت مرکزی عراق شدند.

۲۷- در حالی که صدام گروه بارزانی (KDP) را به شدت سرکوب کرد و حدود ۸ هزار تن از اعضای آن را دستگیر ساخت ولی این خشونت در قبال گروه طالبانی (puk) اعمال نشد. در سال ۱۹۸۴ میان گروه طالبانی و حکومت مرکزی عراق مذاکراتی انجام شد و این مذاکرات منجر به یک توافق گردید. بر اساس این موافقت‌نامه، دولت متعهد به انجام انتخابات آزاد و دموکراتیک در کردستان و اختصاص ۳۰ درصد بودجه برای جبران خسارات جنگی شد و در مقابل، گروه طالبانی متعهد به [اختصاص ۴۰ هزار نیرو برای حفاظت کردستان در مقابل دشمنان خارجی شد.

۲۸- در ادامه، طالبانی متوجه شد که مورد نیرنگ‌بازی‌های صدام قرار گرفته است و به همین دلیل به گروه بارزانی پیوست. بنابراین در اوایل سال ۱۹۸۵، صدام با یک شورش همه جانبه در کردستان مواجه شد.

۲۹- به دنبال این شورش، نه تنها ۸ هزار زندانی مربوط به سال ۱۹۸۳، اعدام شدند بلکه تلاشی سیستماتیک برای ریشه‌کنی کردها از محیط بومی خود صورت گرفت. به طوری که در اواخر جنگ ایران و عراق در سال ۱۹۸۸، بیش از نیمی از روستاها و شهرهای زیادی از کردستان تخریب شدند و جمعیت آن‌ها تبعید گشتند و حدود نیم میلیون کرد در اردوگاه‌های تحت کنترل مستقر شدند.

۳۰- تهران بر خلاف رژیم عراق که سعی در دور نگه داشتن مردم از جنگ داشته جنگ به دستاویزی

برای منازعات داخلی گشت. به عنوان مثال، حمله ناکام ایران در سوسنگرد در سال ۱۹۸۱، یک تلاش مذبحخانه از جانب بنی صدر رئیس جمهوری و فرمانده کل نیروهای مسلح برای مقابله با مالاها (Mullahs) بود.

۳۱- (امام) خمینی می گفت: «خون بر شمشیر پیروز است...» حمله عراق، موجب تقویت بیشتر روحیه ایرانی ها جهت نبرد با این کشور شد و روحیه شهادت طلبی آنان، اثری مخرب حداقل تا اواسط سال ۱۹۸۲، بر روحیه عراقی ها داشت.

۳۲- بخش اعظم زمان جنگ، ایران درگیر اختلافات داخلی در سطوح مختلف بود. کردها از اوایل سال ۱۹۷۹ در مقابل حکومت مرکزی قرار گرفتند. گروه مخالف دیگر، مجاهدین خلق بودند که اقتدار دولت را به چالش گرفته بودند. به عنوان مثال، در طی سال ۱۹۸۱، تعداد ۱۲۰۰ تن از رهبران سیاسی و مذهبی رژیم توسط این گروه ترور شدند و تعداد ۵ هزار نفر از افراد این گروه توسط حکومت ایران اعدام شدند. بدین ترتیب کشور در آستانه جنگ داخلی قرار گرفت.

۳۳- تنها در سال ۱۹۸۵ و با استفاده از یک موج سرکوب وحشیانه، رژیم قادر به کنترل چالش مجاهدین گشت.

۳۴- حملات ناموفق ایران به عراق که تلفات انسانی بالایی به دنبال داشت و نیز وضعیت بد اقتصادی، موجب کاهش روحیه مردم شد و از تعداد داوطلبان جنگی کاسته شد.

۳۵- حکومت از اعزام داوطلبان بسیجی به صورت تبلیغاتی استفاده می کرد.

۳۶- در اکتبر ۱۹۸۵، طرح هایی برای اعزام کارمندان دولت، حدود ۱۰ درصد آن ها، مطرح گشت و در بهار ۱۹۸۶ طرح آموزش تقریباً ۲ میلیون نفر در دستور کار دولت قرار گرفت.

۳۷- پیروزی ایران در جنگ به میزان زیادی وابسته به رعایت سیاست های صرفه جویانه مردم بود.

۳۸- اقتصاد ایران به دنبال انقلاب، در معرض اضمحلال بود و در طی جنگ این روند تشدید گشت.

۳۹- ذخیره ارزی ایران از ۶/۱۴ میلیارد دلار در سال ۱۹۷۹ به سطح یک میلیارد دلار در پایان سال ۱۹۸۱ رسید.

۴۰- درآمدهای نفتی کشور از ۱۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۱ به ۱۹ میلیارد دلار در خلال سال های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۳ رسید.

۴۱- به دنبال جنگ نفتکش ها، اقتصاد ایران سقوط کرد و درآمدهای نفتی آن از ۱۹ میلیارد دلار به ۱۲ الی ۱۳ میلیارد دلار در سال های ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ رسید و این رقم در سال ۱۹۸۶ به ۶/۶ میلیارد دلار رسید و در سال ۱۹۸۷ تقریباً نیمی

از نیروی کار ایران، بیکار بود.

۴۲- در حالی که صدام اجازه هیچ گونه مخالفتی نمی داد رژیم ایران تاحدی مخالفت ها را تحمل می کرد به خصوص نهضت آزادی به ریاست مهدی بازرگان در اوایل سال ۱۹۸۵، هنگامی که تلاش های ایران برای عبور از مرز عراق با شکست مواجه شد و جنگ شهرها آغاز شد، بازرگان تبدیل به مخالف جنگ شد. وی تلگرافی به دبیر کل سازمان ملل فرستاد که جمهوری اسلامی آن را غیراسلامی و غیرقانونی دانست.

تصویر یک متملن: مرگ یک دهکده

این فصل اشاره دارد به قتل عام ساکنان یک روستا به نام «کرمه» (Koreme) واقع در ۵۰ کیلومتری جنوب مرز ترکیه توسط نیروهای عراقی در سال ۱۹۸۸. در این قتل عام، ۳۳ مرد تیرباران شدند که فقط ۶ نفر زنده ماندند. این اقدام با هدف تنبیه مردمان روستای کردنشین عراق صورت گرفت.

جنگ چگونه پایان یافت؟

جام زهر

۱- پذیرش قطعنامه آتش بس سازمان ملل از سوی ایران، اثر اندکی بر عراق داشت. رئیس جمهور وقت ایران (آیت الله خامنه ای در نامه ای به دبیر کل سازمان ملل، خواستار پذیرش مسئولیت آغاز جنگ توسط عراق گردید.

۲- صدام که برای سال ها از مالاها، تهران خواسته بود که به دشمنی ها پایان دهند، این پذیرش را به عنوان امری مبهم رد کرد.

۳- عراق خواستار تأیید صریح و آشکار قطعنامه توسط شخص (امام) خمینی شد.

۴- در ۱۸ ژوئیه ۱۹۸۸، عراق سلسله حملات هوایی خود را به اهداف استراتژیک صنعتی در اهواز، بندر امام خمینی و راکتور اتمی بوشهر آغاز کرد. ایران نیز در مقابل به اهدافی در فاو و کرکوک حمله کرد. اما مشخص بود که توان آن با عراق برابر نیست.

۵- در ساعت ۲ بعد از ظهر ۲۰ ژوئیه، خبر پذیرش قطعنامه از رادیو پخش شد. پیام (امام) خمینی شوکی برای مردم ایران بود و گفت پذیرش این قطعنامه، دردآورتر از نوشیدن جام زهر است.

۶- اما این آن چیزی نبود که صدام انتظار داشت و نسبت به آینده نگران بود.

۷- عراق خواستار آغاز مذاکرات صلح میان دو کشور ایران و عراق بود، طارق عزیز گفت که مادامی که ایران اهداف خود را در ارتباط با جنبه های قطعنامه مشخص نکند، جنگ ادامه دارد. عراق خواهان آزادی فوری ۷۵ هزار اسیر خود در مقابل ۴۵ هزار اسیر ایرانی بود.

۸- به دلیل اصرار طارق عزیز مبنی بر این که ایران باید وارد مذاکرات صلح شود، قبل از هر گونه توافق آتش بس، در هفته ای پس از پذیرش قطعنامه،

اختلافات شدیدی بروز کرد و عراق به حملات محدود خود جهت گرفتن اسرای بیشتر و تصرف مناطقی از ایران ادامه داد. این اقدامات موجب حمایت مردمی در ایران جهت دفاع گشت.

۹- بخش اعظم حامیان بین‌المللی عراق از جمله آمریکا، اروپای غربی و کشورهای خلیج فارس به صدام فشار وارد آوردند تا آتش بس را بپذیرد و شورای امنیت سازمان ملل نیز در این زمان، سعی در قانع ساختن ایرانیان داشت تا بلافاصله مذاکرات رودرو (face to face) میان دو طرف آغاز شود.

۱۰- ولایتی وزیر خارجه ایران از تاکتیک‌های دفع‌الوقت عراق شکایت کرد و هاشمی رفسنجانی گفت که ایران قربانی تجاوز عراق شده است.

۱۱- این فشارها نتیجه داد و در تاریخ ۶ اوت ۱۹۸۸، صدام آمادگی خود را برای پذیرش آتش بس به شرط آن که ایران آن را به صورت آشکار و رسمی بپذیرد و آمادگی خود را برای ورود به مذاکرات مستقیم اعلام نماید، اعلام کرد.

۱۲- در ۸ اوت ۱۹۸۸، شورای امنیت، آغاز آتش بس پس از سپیده دم تا ۲۰ اوت را اعلام کرد و نمایندگان دو کشور از ۲۴ اوت تحت نظارت دبیر کل سازمان ملل ملاقات کردند تا مذاکرات را آغاز کنند. یک نیروی ۳۵۰ نفره تحت عنوان اینوموگ (UNIMOG) جهت نظارت بر حسن اجرای آتش بس تشکیل شد و وزیر دفاع ایالات متحده «فرانک کالوسی» اعلام کرد که کشورش به زودی حضور نظامی خود را در خلیج فارس کاهش می‌دهد.

۱۳- با پایان یافتن جنگ ایران و عراق، یکی از طولانی‌ترین، خونین‌ترین و پر هزینه‌ترین جنگ‌های قرن بیستم در میان کشورهای جهان سوم خاتمه یافت.

۱۴- با این وجود هر دو کشور، مشغول تقویت نیروهای مسلح خود جهت یک نبرد آتی احتمالی بودند. هر دو کشور به تنهایی روزانه ۲ میلیون بشکه نفت تولید می‌کردند. ایران ترمنال خود را در خارک گشود و پالایشگاه تخریب شده آبادان را بازسازی کرد. عراق نیز به تلاش‌های مشابه در بصره و ام‌القصر دست زد.

۱۵- علیرغم آغاز مذاکرات صلح در ۲۴ اوت ۱۹۸۸، روند این مذاکرات به سرعت به بن‌بست رسید و تا ۲ سال ادامه داشت.

۱۶- صدام اصرار بر کنترل کامل عراق بر شط‌العرب داشت. او تهدید به کندن کانالی بین بندر بصره و ام‌القصر کرد. اما ایران بر توافقنامه ۱۹۷۵ الجزیره پافشاری کرد و همچنین در ادامه مذاکرات صلح، موضوع اسرا نیز به جایی نرسید.

۱۷- جنگ ایران، عراق پایان یافت، اما راه‌حلی برای خاتمه یافتن دشمنی ایران و عراق مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری

* خطای استراتژیک عراق

یک جنگ محدود به طولانی‌ترین و خونین‌ترین جنگ میان کشورهای

جهان سوم از جنگ جهانی دوم تاکنون تبدیل شد. یکی از اشتباهات عمده و استراتژیک که در حقیقت در گسترش جنگ مؤثر بود، عدم توازن بین اهداف سیاست خارجی و استراتژی جنگی عراق بود.

به طور کلی به اعتقاد نویسنده دو عامل در تعیین وضعیت فوق مؤثر بوده است: ۱- تعیین اهداف بیش از حد ظرفیت ۲- تعیین اهدافی محدود.

* درس‌های عملیاتی و الزامات

حتی سرنوشت جنگ‌های غیرمتعارف نیز به وسیله ابزارهای متعارف تعیین می‌شوند. یعنی کاربرد اصول جنگ.

نقش مهم نیروی هوایی در جنگ‌های مدرن.

انجام حملات سنگین به مراکز اقتصادی و پرجمعیت.

کاربرد گسترده گازهای سمی توسط عراق.

* کاهش شور انقلابی ایران

جنگ بدون برنده پایان یافت. ایران نه تنها موفق به سرنگونی رژیم بعث نشد، بلکه دیدگاه اکثریت مسلمانان سنی نسبت بدان تغییر یافت و تنها در لبنان به پیروزی نسبی دست یافت.

رادیکالیسم مذهبی کاهش یافت، اما ریشه کن نشد.

بنیادگرایی اسلامی صرفاً منحصر به ایران نیست، اما به دلیل طرح اسلام سیاسی توسط ایران، این کشور نقش مهمی در روند بنیادگرایی دارد.

پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط ایران، موضوعی راهبردی جهت حفظ انقلاب بود.

در فردای جنگ، بحث سازندگی و نحوه حضور بخش خصوصی مطرح شد و ایران به دنبال پایان بخشیدن به انزوای بین‌المللی خود بود.

* واکنش‌های منطقه‌ای

با کاهش تهدیدات بنیادگرایانه ایران، کشورهای عرب خلیج فارس به دشمنی آشکار با ایران خاتمه دادند. در سپتامبر ۱۹۸۸، کویت روابط دیپلماتیک با تهران برقرار کرد... اما بزرگ‌ترین بازنده پس از پایان جنگ، کشور سوریه بود.

* مسیر منتهی به کویت

جنگ ایران و عراق، اثرات مخرب منطقه‌ای و جهانی داشت و زمینه حمله به کویت در سال ۱۹۹۱ توسط عراق را فراهم ساخت.

صدام در فوریه ۱۹۹۰، از شاه‌حسین اردنی و رئیس‌جمهور مصر «مبارک» خواست که به کشورهای خلیج فارس این پیام را برسانند که ۳۰ میلیارد دلار پول به وی بدهند. به دنبال بی‌توجهی و بی‌اعتنایی کشورهای عربی، تهدیدات نظامی و دیپلماتیک عراق آغاز گشت. طارق عزیز طی نامه‌ای خطاب به اعضای اتحادیه عرب، کویت را متهم به سرقت نفت از میدان الرمله و عدم رعایت سهمیه تولید نفت کرد. صدام پس از تهدید به حمله نظامی در سخنرانی بعد خود، این تهدید را عملی ساخت و این آخرین ترکش تیر جنگ ایران و عراق بود.